

การศึกษาทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่

A STUDY OF HUMAN AND SOCIAL CAPITAL AFFECTING SUSTAINABILITY FROM STRENGTHENING COMMUNITY ENTERPRISES IN CROP PRODUCTION IN CHIANG MAI PROVINCE

ปาววรรณ ดวงสนิท^{1*} ดรุชา รัตนดำรงอักษร² และ กมลทิพย์ คำใจ²

Pawonwan Duangsanit^{1*} Darucha Rattanadumrongaksorn² and Kamolthip Kamjai²

(Received: June 14, 2024; Revised: November 19, 2024; Accepted: December 21, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการให้ความสำคัญทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคม และความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ และ 2) ทดสอบอิทธิพลของทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 231 คน แล้วจึงวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงอนุมาน คือ การวิเคราะห์ถดถอยแบบพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญทุนมนุษย์มากที่สุดคือ ทุนแรงงาน ขณะที่ทุนสังคมได้ให้ความสำคัญที่สุดคือ ทุนบรรทัดฐานทางสังคม และยังให้ความสำคัญของความยั่งยืนจากเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชมากที่สุดนั่นคือ เศรษฐกิจ ในส่วนการทดสอบอิทธิพลพบว่า ทุนมนุษย์ที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ทุนทางปัญญา ทุนความคิดสร้างสรรค์ ทุนการเป็นผู้ประกอบการ และทุนแรงงาน ในส่วนทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน ทุนบรรทัดฐานทางสังคม และทุนเครือข่าย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ความยั่งยืน วิสาหกิจชุมชน

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

² อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

* Corresponding author, e-mail: 65864205@cmru.ac.th

Abstract

The objectives of this research were to 1) examine the importance of human capital, social capital, and sustainability in strengthening community enterprises in crop production in Chiang Mai, and 2) assess the effects of human capital and social capital on maintaining the sustainability of strengthening community enterprises in crop production in Chiang Mai. This quantitative research used a survey questionnaire to collect data from 231 samples who were members of community enterprises engaged in crop production in Chiang Mai. Data were then analyzed in terms of descriptive statistics such as frequency, percentage, mean, and standard deviation. Inferential statistics, including multiple regression analysis, were also used to analyze the data. The research results demonstrated that the sample group viewed human labor was the most significant component of human capital. They also believed social norms were the most significant aspect of social capital. Moreover, the most significant aspect of sustainability in strengthening community enterprises in crop production was the economy. The analysis showed that intellectual, creative, entrepreneurial, and labor capital had an effect on the sustainability in strengthening community enterprises in crop production in Chiang Mai. Social capitals that affected sustainability in strengthening community enterprises in crop production in Chiang Mai province were capitals concerning community participation, social norms, and networking. They influenced sustainability at the .05 significance level.

Keywords: human capital, social capital, sustainability, community enterprises

1. บทนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่า เศรษฐกิจของประเทศไทยมักได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกที่มีอยู่อย่างหลากหลายเสมอ ตั้งแต่ เศรษฐกิจโลก นโยบายระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงของค่าเงินสกุลหลัก ๆ และมักจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยในทุกระดับ หนทางหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาผลกระทบทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นคือการสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน เรื่อยมาจนถึงระดับประเทศ โดยในประเทศไทยจะมีการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนต่าง ๆ เป็นกลุ่มองค์กร ที่มีจุดมุ่งหมายในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่กลุ่มของตน สามารถพึ่งพาตนเอง เป็นทางรอดเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ แต่ที่ผ่านมาพบว่า กลุ่มองค์กรเหล่านี้ยังคงขาดความเข้มแข็งในการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ทำให้ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้เท่าที่ควร ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดรูปแบบในการดำเนินงานที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วการขาดความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเหล่านี้จะส่งผลให้การพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจของประเทศไม่เป็นไปตามแผนพัฒนาประเทศที่วางไว้ในแต่ละช่วง ส่งผลต่อการแข่งขันในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรของประเทศไทยที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2566)

ในปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทางการเกษตรเหล่านี้ได้รับการส่งเสริมจากส่วนต่าง ๆ ของภาครัฐ ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช และตามนโยบายสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจรากหญ้าให้มีความเข้มแข็ง มุ่งสร้างความมั่นคงทางด้านอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน เพื่อให้ในท้ายที่สุดแล้วชุมชนจะต้องมีความสามารถในการจัดการบริหารองค์กรได้ด้วยตนเอง ดังจะเห็นได้จากการส่งเสริมให้ชุมชนรวมกลุ่มกันประกอบกิจการในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) ซึ่งเป็นการ

ประกอบกิจการเพื่อการพึ่งพาตนเอง ด้วยการนำ ทรัพยากร วัตถุดิบ และภูมิปัญญา ที่มีอยู่มาพัฒนาให้เกิดผลด้านเศรษฐกิจ สังคม และเกิดการเรียนรู้ในชุมชน (ชนนิกันต์ อินทรเผือก, ประเพศ ไกรจันทร์, และ ทวีศักดิ์ รูปสิงห์, 2564)

จากข้อมูลจำนวนวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับอนุมัติให้จดทะเบียนในปี พ.ศ. 2565 พบว่า มีการจดทะเบียนของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยจำนวน 37,812 แห่ง และเมื่อแยกเป็นรายภาค พบว่า จำนวนวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 21,810 แห่ง รองลงมาเป็นภาคเหนือ จำนวน 7,447 แห่ง และภาคใต้ จำนวน 4,400 แห่ง ตามลำดับ ซึ่งในเขตภาคเหนือ พบว่า จังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนผู้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนอยู่ที่ 874 แห่ง และเป็นประเภทการผลิตพืชมีจำนวนมากที่สุด โดยมีจำนวน 231 แห่ง รองลงมาคือ การแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร จำนวน 139 แห่ง และการผลิตปศุสัตว์ จำนวน 79 แห่ง ตามลำดับ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2566) ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึงมีความสำคัญต่อประชาชนและผู้เกี่ยวข้องในภาคการเกษตรเป็นวงกว้าง มีผลต่อรายได้ ความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่ระดับล่างขึ้นมา โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรซึ่งถือว่าเป็นตัวจักรสำคัญตัวหนึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่เกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นผู้ผลิตพืช ซึ่งภาครัฐได้มองเห็นความสำคัญของเกษตรกรและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ จึงมีหน่วยงานของภาครัฐเข้ามาสนับสนุน ส่งเสริม ตลอดจนยกระดับสินค้าของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชจนสินค้าต่าง ๆ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่ยอมรับของตลาดมากขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งเกิดวิกฤติการแพร่ระบาดของอย่างรุนแรงของไวรัสโควิด-19 (COVID-19) ในปี พ.ศ. 2563 ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชบางแห่งไม่สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ และขอยกเลิกประกอบกิจการ จำนวน 134 แห่ง คิดเป็นลดลงร้อยละ 25.31 ในขณะที่ปี พ.ศ. 2564 มีการขอทำเรื่องยกเลิกการประกอบกิจการ 100 แห่ง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2566) และเมื่อสถานการณ์กลับมาเป็นปกติอีกครั้งในปี พ.ศ. 2565 มีนักวิชาการให้ข้อสังเกตว่า วิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชที่ยังคงอยู่รอดได้นั้น ส่วนใหญ่เป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีการจัดการที่ดีในเรื่องทุนมนุษย์และทุนสังคม โดยมีความเห็นว่า การที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชสามารถผ่านพ้นวิกฤติมาได้ นั้น เป็นไปตามทฤษฎีฐานราก ซึ่งอธิบายไว้ว่า ความเข้มแข็งของกลุ่มใด ๆ จะเกิดจากความเข้มแข็งด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จึงจะทำให้กลุ่มอยู่รอดได้ แต่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องมีความยั่งยืนด้วยเพื่อให้สามารถสืบต่อไปยังสมาชิกในรุ่นต่อไปภายภาคหน้า ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาประเด็นปัญหาของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่วิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืช ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งศึกษาในสามประเด็นมีดังนี้

ประเด็นแรก ศึกษาเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งได้มีกลุ่มนักวิชาการคือ นภาพร หะวานนท์ และคณะ (2550) นำเสนอทฤษฎีฐานรากสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนที่มุ่งเน้นการบริหารกิจการเกิดความเข้มแข็งด้วยหลักเกณฑ์ 4 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยที่ นงนุช ศรีสุข (2563) ได้นำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาใช้ในศึกษาการเสริมความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิกเป็นหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชด้วย ประเด็นที่สองคือ การศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างปัจจัยทุนมนุษย์กับการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน โดยกิตติกร ฮวดศรี และคณะ (2561) ได้กล่าวว่า ปัจจัยทุนมนุษย์ ประกอบด้วย ทุนทางปัญญา เนื่องจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางแห่งยังขาดการต่อยอดองค์ความรู้ แนวทางการปฏิบัติ และการต่อยอดเชิงพาณิชย์อย่างเป็นรูปธรรม และมักต้องเผชิญปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และทุนแรงงาน เพราะส่วนใหญ่แรงงานในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมักประกอบอาชีพประเภทเดียวกัน ซึ่งมีความสอดคล้องในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในขณะที่ Apibunyopas and Songmuang (2017) ได้เสนอปัจจัยทุนมนุษย์ว่ามีอยู่ 2 ปัจจัยที่ทำให้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้นและเกิดความยั่งยืน ได้แก่ ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์ และทุนการเป็นผู้ประกอบการ ขณะที่ อภิรักษ์ ธรรมวิมุตติ และ ธีระวัฒน์ จันทิก (2560) กล่าวว่า ในปัจจุบันนวัตกรรม

และความคิดสร้างสรรค์มีอิทธิพลต่อการสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างผลิตภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์ให้วิสาหกิจชุมชนของตนเกิดความยั่งยืน ดังนั้น องค์ประกอบของการทุนมนุษย์จึงประกอบด้วย ทุนนวัตกรรม และทุนความคิดสร้างสรรค์ และประเด็นที่สามคือ ความเกี่ยวข้องระหว่างปัจจัยทุนสังคมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความแข็งแกร่งและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน โดย Putnam (1993) มองว่า ทุนสังคมเป็นทุนที่สามารถเพิ่มระดับรายได้ของครัวเรือน ซึ่งการวัดทุนสังคมจากจำนวนกลุ่ม หรือ องค์การที่สมาชิกในครัวเรือนที่เป็นสมาชิกระดับการร่วมมือกันในกลุ่มนั้น ๆ จะวัดจากทุนบรรทัดฐานทางสังคม ทุนความไว้วางใจ และทุนเครือข่าย เท่านั้น ในขณะที่ Bhutta, Rana, and Asad (2008) มีความเห็นว่า ทุนสังคมในวิสาหกิจชุมชนจะประกอบด้วย ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน และทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม และส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ นั่นจึงทำให้ผู้วิจัยต้องการจะพิสูจน์ว่า ปัจจัยทุนมนุษย์และปัจจัยทุนสังคมจะเป็นปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่วิสาหกิจชุมชนโดยเฉพาะวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้หรือไม่

เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานเกษตรอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งยังมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนทั้งหมด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ โดยการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และกำหนดให้ ประธานหรือรองประธาน หรือเลขานุการของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะนำมาเป็นแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่วิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนเกิดเป็นความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการให้ความสำคัญต่อทุนมนุษย์ ทุนสังคม และความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อทดสอบอิทธิพลของทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่

3. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์ (Human Capital) เป็นแนวคิดที่ นิสตาร์ก เวชยานนท์ (2551) มองเห็นว่า ทุนมนุษย์ ถือเป็นการจัดการการเรียนรู้และการลงทุนด้านทักษะ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงผลตอบแทนที่องค์กรจะได้รับเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นของบุคลากรในองค์กรในการเสริมสร้างทุนมนุษย์นับเป็นการลงทุนเพื่อให้ได้คืนมาซึ่งในรูปของผลกำไร ได้แก่ การศึกษา และการเรียนรู้ที่ทำให้งานออกมามีประสิทธิภาพ ในขณะที่ วรณวิไล ยก่อง (2558) กล่าวว่า ทุนมนุษย์เป็นผลพวงจากความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความชำนาญ และประสบการณ์ที่สั่งสมอยู่ในตัวมนุษย์ แล้วนำสิ่งเหล่านั้นมารวมเป็นศักยภาพขององค์กรที่เป็นทรัพยากรสำคัญและมีคุณค่า ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีความได้เปรียบเหนือคู่แข่ง จึงสรุปได้ว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมในมนุษย์ จนกลายเป็นความสามารถและความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญและทรงคุณค่าอย่างยิ่งขององค์กรที่แสวงหาความได้เปรียบทางการแข่งขัน โดยทุนมนุษย์ยังสามารถแบ่งออกเป็น 6 ปัจจัย อันได้แก่ (1) ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) หมายถึง สินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และอื่น ๆ ที่อยู่ในตัวบุคคลนั้นที่จะสามารถสร้างมูลค่าเศรษฐกิจและความมั่งคั่งให้แก่องค์กรในระยะยาว

เช่นเดียวกับ Stewart (1999) ที่มองว่า เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ประกอบด้วยความรู้ ประสบการณ์ และอื่น ๆ ที่นำไปใช้สร้างความมั่งคั่งแก่องค์กรได้ (2) ทุนความคิดสร้างสรรค์ (Creative Capital) หมายถึง ความสามารถในการคิดของบุคคลอย่างรอบด้านที่จะคิดสิ่งใหม่ หรือวิธีการใหม่มาใช้ในการแก้ปัญหา หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม โดย Baron and May (1960) กล่าวว่า ทุนความคิดสร้างสรรค์ถือเป็นความสามารถของมนุษย์ที่จะนำไปสู่สิ่งใหม่ เกิดผลผลิตใหม่ รวมถึงความสามารถในการคิดค้นสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้นให้เกิดประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม (3) ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์ (Experience and Learning Capital) หมายถึง กระบวนการทางสติปัญญาและทางจิตใจที่ได้จากการรับรู้เรื่องราวผ่านการกระทำ จนมีความเชี่ยวชาญและชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง รวมไปถึงยังส่งผลต่อการเปลี่ยนลักษณะนิสัย ความรู้สึก และพฤติกรรมในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น (4) ทุนนวัตกรรม (Innovation Capital) หมายถึง การเกิดความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากเดิม จนนำไปสร้างผลผลิตและกระบวนการแปลกใหม่ขึ้นมาอันเป็นประโยชน์ต่อองค์กร ซึ่ง Schilling (2008) กล่าวว่า การเกิดนวัตกรรมขึ้นมาได้ต้องมีการนำความคิดสร้างสรรค์ไปใช้ในเชิงปฏิบัติเพื่อให้ได้สิ่งใหม่ หรือกระบวนการใหม่ เพื่อประโยชน์ขององค์กร (5) ทุนการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur Capital) หมายถึง บุคคลที่มองเห็นโอกาสและช่องทางการขายสินค้าและบริการที่ทำให้ตนประสบความสำเร็จสูงสุด แต่ต้องรับความเสี่ยงได้ในระดับหนึ่ง โดย McClelland (1961) กล่าวว่า การเป็นผู้ประกอบการต้องเป็นบุคคลที่ต้องการความสำเร็จสูงและกล้าเผชิญความเสี่ยงได้ และ (6) ทุนแรงงาน (Labor Capital) หมายถึง บุคคลที่อยู่ในวัยทำงานสามารถปฏิบัติงานโดยใช้กำลังกายและความคิดที่มีความรู้และความสามารถ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจ ขณะที่ สุมาลี ปิตยานนท์ (2539) เห็นว่า แรงงานเป็นปัจจัยและทรัพยากรที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาและต้องการพิสูจน์ว่า ทั้ง 6 ปัจจัยมีความสำคัญต่อกลุ่มตัวอย่างในระดับใดและปัจจัยใดที่ส่งผลความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

2. แนวคิดเกี่ยวกับทุนสังคม

ทุนสังคม (Social Capital) เป็นแนวคิดที่ Bourdieu and Wacquant (1992) กล่าวว่า ทุนสังคมเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพ มีความสัมพันธ์กับความเป็นเจ้าของเครือข่ายอย่างเหนียวแน่น โดยมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์เชิงระบบสถาบันที่มีความร่วมมือกัน หรือ คู่กันเคยกัน ทั้งนี้ ทุนดังกล่าวเกิดขึ้นจากความผูกพันทางสังคมและอาจมีลักษณะเป็นรูปแบบสถาบัน ส่วน Putnam (1993) มองว่า ทุนสังคมเป็นการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลและเครือข่ายกลุ่มสังคม นำมาซึ่งบรรทัดฐาน การปฏิบัติของการต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน และความไว้วางใจ เชื่อใจ จึงสรุปได้ว่า ทุนสังคม หมายถึง ทรัพยากรที่มีคุณค่า และมีศักยภาพอยู่ในที่แห่งนั้น โดยเริ่มจากปัจเจกบุคคลที่เป็นเจ้าของทรัพยากรแล้วเชื่อมโยงไปยังเครือข่ายภายใต้ผลตอบแทนระหว่างกัน ความไว้วางใจกัน สายใยผูกพัน และวัฒนธรรมอันดีงามอันนำไปสู่การสร้างผลประโยชน์ร่วมกันในสังคม โดยทุนสังคมยังแบ่งออกได้เป็น 6 ปัจจัย คือ (1) ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom Capital) หมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ประสบการณ์ หรือทุกอย่างที่คนในท้องถิ่นนั้นเกิดจากการใช้สติปัญญา คิด วิเคราะห์ แยกแยะ จนเกิดการปรับเปลี่ยนแผนการใช้ชีวิตให้สอดคล้องสภาพแวดล้อมแต่ละยุคสมัย ซึ่งอัจฉรา ภาณุรัตน์ (2549) กล่าวว่า กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบจะทำให้คนที่อยู่ในพื้นที่ท้องถิ่นดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ (2) ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน (Community in Participation Capital) หมายถึง กระบวนการให้บุคคลที่อยู่ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น ร่วมลงมือปฏิบัติ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยจินตวิทย์ เกษมสุข (2554) ยังได้กล่าวเพิ่มอีกว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนจำเป็นต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ และความชำนาญที่เหมาะสม รวมถึงต้องคอยติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะ (3) ทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม (Group of Assistance Capital) หมายถึง การแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน หรือ ระหว่างกลุ่มชุมชนเพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือ คำแนะนำ ความเอาใจใส่

ทำให้รู้สึกมีบทบาทและมีคุณค่าในสังคม สอดคล้องกับ Cobb (1976) กล่าวว่า การได้รับความช่วยเหลือ คำแนะนำ และสิ่งของต่าง ๆ จากกลุ่มบุคคลทางสังคมจะทำให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลรู้สึกมีคนรักและสนใจ ยกย่องเห็นคุณค่า อันจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันต่อไป (4) ทุนบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm Capital) หมายถึง แนวทางของวิถีการกระทำที่เป็นแบบแผนควบคุมพฤติกรรม กฎกติกา ข้อบังคับให้เป็นไปตามมาตรฐานของสังคมที่ยอมรับกันมา สอดคล้องกับ ธัญนันท์ บุญอยู่ (2562) กล่าวว่า การแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและกันก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีและตั้งใจทำสิ่งดี ๆ ให้กัน และให้ความร่วมมือในการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยใจจริงและเกิดความภักดีต่อกันในที่สุด และ (6) ทุนเครือข่าย (Network Capital) หมายถึง การรวมกันเป็นกลุ่มกับกลุ่ม หรือ ชุมชนกับชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร และสิ่งของที่มีมูลค่า รวมทั้งให้คำแนะนำและไว้วางใจระหว่างกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาและต้องการพิสูจน์ว่า ทั้ง 6 ปัจจัยของทุนมนุษย์นั้น มีความสำคัญในระดับใดและปัจจัยใดที่ส่งผลความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

3. แนวคิดเกี่ยวกับความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ ของความยั่งยืน (Sustainability) หมายถึง การพัฒนาสินค้าและบริการของกิจการชุมชนให้ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันเรื่อยมาจนถึงคนรุ่นใหม่โดยไม่ลดน้อยลง รวมถึงส่งต่อให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตเพื่อให้มีคุณภาพที่ดีและมีความมั่นใจในชีวิต โดยการวิจัยนี้จะมุ่งประเด็นในเรื่องความยั่งยืนที่เกิดจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนที่ปรับมาจากทฤษฎีฐานรากในเรื่องของความเข้มแข็งของชุมชนอันนำไปสู่ความยั่งยืนของนาภรณ์ หะวานนท์ และคณะ (2550) เพื่ออธิบายความเข้มแข็งของชุมชนที่จะมีประโยชน์ต่อผู้วางนโยบายและและผู้ทำงานเกี่ยวกับชุมชนจะนำไปใช้เป็นพื้นฐานประเมินความเข้มแข็งของชุมชนที่มีบริบทแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายเหมือนกันนั่นคือ ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนที่มี 4 ด้าน ได้แก่ (1) เศรษฐกิจ (Economy) พิจารณาจากศักยภาพของชุมชนในการจัดระบบเศรษฐกิจที่เอื้อต่อสมาชิกในชุมชนให้ปรับตัวเข้ากับการผลิตเพื่อการจำหน่าย (2) สังคม (Social) พิจารณาจากการที่ชุมชนสามารถสร้างกลไกที่ทำให้คนมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม มีความผูกพันกับสมาชิกอื่น ๆ (3) วัฒนธรรม (Culture) พิจารณาจากความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน สืบสานภูมิปัญญาและความรู้ เชื่อมมั่นในศักยภาพและภาคภูมิใจในชุมชนของตน และ (4) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (Environment and Resource) พิจารณาจากความสามารถของชุมชนในการจัดระบบการดูแลและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่คนในชุมชน

ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดสมมติฐานการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

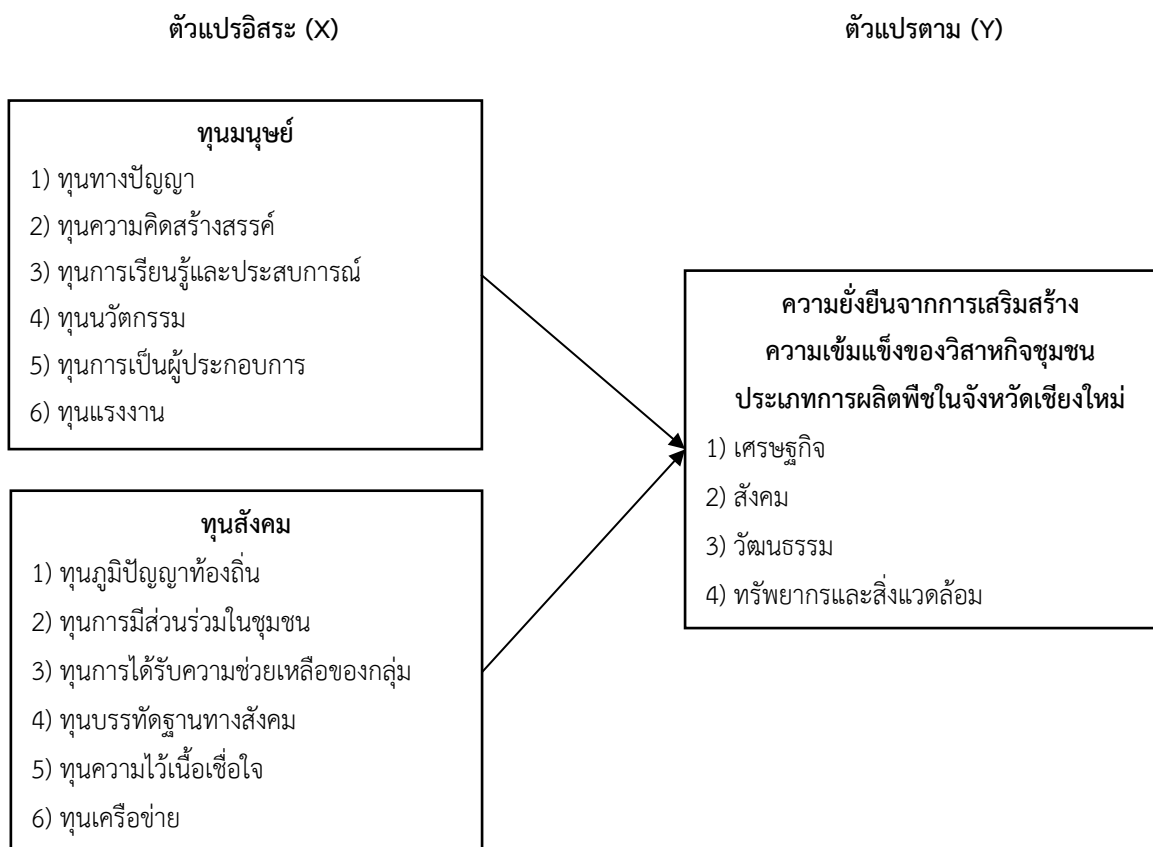
สมมติฐานการวิจัยที่ 1 (H₁): ทุนมนุษย์ ได้แก่ ทุนทางปัญญา ทุนความคิดสร้างสรรค์ ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์ ทุนนวัตกรรม ทุนการเป็นผู้ประกอบการ และทุนแรงงาน ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่

สมมติฐานการวิจัยที่ 2 (H₂): ทุนสังคม ได้แก่ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน ทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม ทุนบรรทัดฐานทางสังคม ทุนความไว้วางใจ และทุนเครือข่าย ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่

กรอบแนวคิด

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทุนมนุษย์ ประกอบด้วย ทุนทางปัญญา ทุนความคิดสร้างสรรค์ ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์ ทุนนวัตกรรม ทุนการเป็นผู้ประกอบการ และทุนแรงงาน ส่วนทุนสังคม ประกอบด้วย ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน ทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม ทุนบรรทัดฐานทางสังคม ทุนความไว้วางใจ และทุนเครือข่าย มาเป็นปัจจัยพื้นฐานและ

สนับสนุนในการศึกษาทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดังภาพด้านล่าง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 231 แห่ง โดยแต่ละแห่งจะเก็บกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลระดับฝ่ายบริหารในตำแหน่งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือรองประธานวิสาหกิจชุมชน หรือเลขานุการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คนใดคนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยจะจัดตั้งทีมงานในการเก็บข้อมูลขึ้นมา เพื่อดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริงจากสมาชิกวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชแต่ละแห่งในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการเก็บข้อมูลด้วยกระดาษในการให้กลุ่มตัวอย่างเขียนคำตอบลงไป

2. การสร้างและพัฒนาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยแบ่งออกเป็น 5 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ สำเร็จระดับการศึกษา ประกอบอาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ภาระหนี้สิน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน) และตำแหน่งที่ทำหน้าที่วิสาหกิจชุมชน

โดยมีลักษณะข้อคำถามทั้งแบบปลายปิดแบบเลือกตอบ (Check List) และแบบปลายเปิด (Open ended form) ให้เขียนคำตอบลงไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืช ได้แก่ อำเภอที่ตั้งวิสาหกิจชุมชน ระยะเวลาดำเนินงาน (ปี) และจำนวนสมาชิกปัจจุบัน (คน) โดยมีลักษณะข้อคำถามทั้งแบบปลายปิดแบบเลือกตอบ (Check List) และแบบปลายเปิด (Open ended form) ให้เขียนคำตอบลงไป

ตอนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับทุนมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 6 ทุน ได้แก่ ทุนทางปัญญา ทุนความคิด สร้างสรรค์ ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์ ทุนนวัตกรรม ทุนการเป็นผู้ประกอบการ และทุนแรงงาน ที่มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ที่มี 5 ระดับความสำคัญ (บัวรัตน์ ศรีนิล, 2560) คือ ระดับ 5 (มากที่สุด) ระดับ 4 (มาก) ระดับ 3 (ปานกลาง) ระดับ 2 (น้อย) และระดับ 1 (น้อยที่สุด)

ตอนที่ 4 ข้อคำถามเกี่ยวกับทุนสังคมของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 6 ทุน ได้แก่ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน ทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม ทุนบรรทัดฐาน ทุนความไว้วางใจ และทุนเครือข่าย โดยมีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ที่มี 5 ระดับความสำคัญ (บัวรัตน์ ศรีนิล, 2560) คือ ระดับ 5 (มากที่สุด) ระดับ 4 (มาก) ระดับ 3 (ปานกลาง) ระดับ 2 (น้อย) และระดับ 1 (น้อยที่สุด)

และตอนที่ 5 ข้อคำถามเกี่ยวกับความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นลักษณะข้อคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ที่มี 5 ระดับความสำคัญ (บัวรัตน์ ศรีนิล, 2560) คือ ระดับ 5 (มากที่สุด) ระดับ 4 (มาก) ระดับ 3 (ปานกลาง) ระดับ 2 (น้อย) และระดับ 1 (น้อยที่สุด)

ทั้งนี้ แบบสอบถามแต่ละตอนได้ผ่านการทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ด้วยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน จึงได้ผลการทดสอบค่า IOC เท่ากับ 0.89 ($IOC \geq 0.50$) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2563) แสดงว่า แบบสอบถามชุดนี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงทดสอบหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) ด้วยการเก็บข้อมูลกับกลุ่มนอกตัวอย่าง (Try-Out) จำนวน 30 ชุด แล้วคำนวณหาค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2563) จากชุดแบบสอบถามด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาควรอยู่ในระดับ 0.70 ขึ้นไป (George & Mallery, 2003) ทั้งนี้ จากการทดสอบพบว่า ข้อคำถามของชุดแบบสอบถามทั้งหมด 35 ข้อ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.78 ถือว่า อยู่ในระดับที่ใช้ได้ โดยแบ่งออกเป็นข้อคำถามทุนมนุษย์ 23 ข้อ ค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.71 และข้อคำถามทุนสังคม 12 ข้อ ค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.67 ค่อนข้างต่ำแต่ใกล้เคียงกับค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา 0.70 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการทดสอบค่าความเชื่อมั่นทุนมนุษย์และทุนสังคม ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา

ปัจจัย	จำนวนข้อคำถาม	ผลการทดสอบค่าความเชื่อมั่น
1. ทุนมนุษย์	23	0.71
2. ทุนสังคม	12	0.67
ภาพรวม	35	0.78

3. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

ในการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 231 แห่ง โดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม 2567 จนถึง

เดือนมีนาคม 2567 โดยร่วมกับทีมแจกแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยจะต้องอธิบายถึงวัตถุประสงค์การวิจัยและรายละเอียดของคำถามในแบบสอบถามให้แก่ทีมแจกแบบสอบถามเพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในการยื่นแบบสอบถามให้ผู้ตอบแบบสอบถาม และหากผู้ตอบแบบสอบถามไม่เข้าใจในข้อความคำถามประการใด ทีมแจกแบบสอบถามต้องอธิบายให้กับผู้ตอบแบบสอบถามได้ หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้วจะนำข้อมูลมาคำนวณสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยแบบพหุคูณ (Multiple Linear Regression) ภายใต้อัตราความนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

5. ผลการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืช

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 231 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (จำนวน 132 คน คิดเป็นร้อยละ 57.14) อายุมากกว่า 60 ปี (จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 35.93) สถานภาพสมรส (จำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 87.88) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี (จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 52.38) ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย (จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 34.63) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 20,001 – 30,000 บาท (จำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 39.39) มีภาระหนี้สิน (จำนวน 190 คน คิดเป็นร้อยละ 82.25) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 คน (จำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 28.57) และดำรงตำแหน่งประธาน (จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 54.11) โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชส่วนใหญ่ตั้งอยู่ ณ อำเภอสอด (จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 8.66) ดำเนินงานเป็นระยะเวลา 5 ปี (จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 23.38) และมีสมาชิกกลุ่ม 12 คน (จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 14.72)

2. ข้อมูลเกี่ยวกับทุนมนุษย์ ทุนสังคม และความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืช

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง ด้วยการวิเคราะห์หาค่าความถี่และค่าร้อยละสำหรับการประเมินระดับความสำคัญจากมาตรวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับด้วยการคำนวณหาค่าอันตรภาคชั้นเพื่อกำหนดช่วงชั้นและแปลผลระดับความสำคัญของบัวรัตน์ ศรีนิล (2560) โดยนำเสนอการคำนวณและผลวิเคราะห์ตามตารางที่ 2 ได้ดังต่อไปนี้

$$\text{อันตรภาคชั้น} = \frac{\text{ค่าสูงสุด} - \text{ค่าต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{5 - 1}{5} = 0.80$$

แล้วจึงไปกำหนดช่วงชั้นทั้ง 5 ระดับความสำคัญ มีดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง สำคัญมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง สำคัญมาก

ค่าเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง สำคัญปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง สำคัญน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง สำคัญน้อยที่สุด

ตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าความถี่และค่าร้อยละของระดับการให้ความสำคัญทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคม และความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่

ปัจจัย	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
ทุนมนุษย์			
1. ทุนทางปัญญา	4.61	0.307	สำคัญมากที่สุด
2. ทุนความคิดสร้างสรรค์	4.48	0.248	สำคัญมากที่สุด
3. ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์	4.41	0.339	สำคัญมากที่สุด
4. ทุนนวัตกรรม	4.40	0.374	สำคัญมากที่สุด
5. ทุนการเป็นผู้ประกอบการ	4.54	0.320	สำคัญมากที่สุด
6. ทุนแรงงาน	4.63	0.319	สำคัญมากที่สุด
ทุนสังคม			
1. ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.55	0.396	สำคัญมากที่สุด
2. ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน	4.57	0.290	สำคัญมากที่สุด
3. ทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม	4.36	0.337	สำคัญมากที่สุด
4. ทุนบรรทัดฐานทางสังคม	4.58	0.343	สำคัญมากที่สุด
5. ทุนความไว้วางใจ	4.55	0.368	สำคัญมากที่สุด
6. ทุนเครือข่าย	4.33	0.449	สำคัญมากที่สุด
ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน			
1. เศรษฐกิจ	4.56	0.278	สำคัญมากที่สุด
2. สังคม	4.46	0.498	สำคัญมากที่สุด
3. วัฒนธรรม	4.50	0.359	สำคัญมากที่สุด
4. ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	4.50	0.411	สำคัญมากที่สุด

จากตารางที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับทุนมนุษย์ในด้านทุนแรงงานมากที่สุด รองลงมาเป็นทุนทางปัญญา ทุนการเป็นผู้ประกอบการ ทุนความคิดสร้างสรรค์ ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์ และ ทุนนวัตกรรม ในส่วนทุนสังคมนั้นกลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญในด้านทุนบรรทัดฐานทางสังคมมากที่สุด รองลงมา คือ ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนความไว้วางใจ ทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม และทุนเครือข่าย ขณะเดียวกัน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนในด้านเศรษฐกิจมากที่สุด รองลงมาเป็นทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และสังคม ตามลำดับ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่สองได้วิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณด้วยวิธี Enter ของทุนมนุษย์ จำนวน 6 ด้าน และทุนสังคมจำนวน 6 ด้าน ซึ่งถือเป็นตัวแปรอิสระ (X) ที่ใช้ทดสอบหาอิทธิพลต่อตัวแปรตาม (Y) คือ ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ดังแสดงผลตารางที่ 3-4

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณของทุนมนุษย์ที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนด้วยวิธี Enter

ทุนมนุษย์ (X)	ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน							
	ประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ (Y)							
	b	S.E.	β	t	Sig.	Tolerance	VIF	แปลผล
1. ทุนทางปัญญา (X_1)	0.115	0.040	0.158	2.862	0.005*	0.920	1.087	ส่งผล
2. ทุนความคิด สร้างสรรค์ (X_2)	0.202	0.055	0.224	3.685	0.000*	0.758	1.319	ส่งผล
3. ทุนการเรียนรู้และ ประสบการณ์ (X_3)	0.058	0.041	0.088	1.410	0.160	0.719	1.391	ไม่ส่งผล
4. ทุนนวัตกรรม (X_4)	-0.013	0.038	-0.022	-0.355	0.723	0.700	1.429	ไม่ส่งผล
5. ทุนการเป็นผู้ ประกอบการ (X_5)	0.117	0.042	0.168	2.802	0.006*	0.776	1.289	ส่งผล
6. ทุนแรงงาน (X_6)	0.224	0.041	0.319	5.421	0.000*	0.808	1.238	ส่งผล
ค่าคงที่ (Constant)	1.315	0.295	-	4.465	0.000*	-	-	-

R Square (R^2) = 0.372, Adjusted R Square = 0.355, Std. Error of the Estimate = 0.179, F = 22.090,

Sig = 0.000, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 ข้างต้นพบว่า ทุนมนุษย์ที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด คือ ทุนแรงงาน ($\beta=0.319$, Sig.=0.000*) รองลงมาเป็นทุนความคิดสร้างสรรค์ ($\beta=0.224$, Sig.=0.000*) ทุนการเป็นผู้ประกอบการ ($\beta=0.168$, Sig.=0.006*) และทุนทางปัญญา ($\beta = 0.158$, Sig.=0.005*) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ มีค่าสัมประสิทธิ์ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็ง (R^2) เท่ากับ 0.372 หรือคิดเป็นร้อยละ 37.2 และได้ทดสอบค่า R^2 ที่เป็นค่าที่น่าเชื่อถือได้โดยการเปรียบเทียบกับค่า Adjusted $R^2=0.355$ หรือคิดเป็นร้อยละ 35.5 ซึ่งเป็นค่าใกล้เคียงกับ R^2 มาก แสดงถึงค่าสัมประสิทธิ์ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็ง (R^2) ที่มีความน่าเชื่อถือ โดยสามารถเขียนในรูปสมการพยากรณ์ คือ $\hat{Y}_1=1.315+0.115(X_1)+0.202(X_2)+0.117(X_5)+0.224(X_6)$; $R^2=0.372$ หรือเขียนในรูปแบบตัวแปร ได้แก่ ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ = $1.315+0.115$ ทุนทางปัญญา + 0.202 ทุนความคิดสร้างสรรค์ + 0.117 ทุนการเป็นผู้ประกอบการ + 0.224 ทุนแรงงาน ($R^2=0.372$) นอกจากนี้ ยังได้มีการตรวจสอบ Multicollinearity โดยใช้ค่า Variance Inflation Factor (VIF) เพื่อพิสูจน์ว่า ตัวแปรอิสระแต่ละตัวมีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใด พบว่า ค่า VIF มีค่าตั้งแต่ 1.087-1.429 โดยที่ค่า VIF ของตัวแปรอิสระทุกตัวที่ทดสอบได้นั้นมีค่าไม่เกิน 5.00 แสดงว่า ตัวแปรอิสระไม่ได้มีความสัมพันธ์กันเอง หรือ ไม่มีปัญหา Multicollinearity (Zikmund, Babin, Carr & Griffin, 2013)

ตารางที่ 4 แสดงผลการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณของทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนด้วยวิธี Enter

ทุนสังคม (X)	ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน							
	ประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ (Y)							
	b	S.E.	β	t	Sig.	Tolerance	VIF	แปลผล
7. ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น (X_7)	0.048	0.033	0.085	1.439	0.152	0.803	1.246	ไม่ส่งผล
8. ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน (X_8)	0.243	0.045	0.316	5.456	0.000*	0.828	1.207	ส่งผล
9. ทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม (X_9)	0.054	0.037	0.081	1.454	0.147	0.889	1.125	ไม่ส่งผล
10. ทุนบรรทัดฐานทางสังคม (X_{10})	0.222	0.036	0.340	6.145	0.000*	0.906	1.104	ส่งผล
11. ทุนความไว้วางใจ (X_{11})	0.029	0.034	0.048	0.849	0.397	0.870	1.149	ไม่ส่งผล
12. ทุนเครือข่าย (X_{12})	0.067	0.029	0.134	2.331	0.021*	0.840	1.190	ส่งผล
ค่าคงที่ (Constant)	1.510	0.284	-	5.320	0.000*	-	-	-

R Square (R^2) = 0.378, Adjusted R Square = 0.361, Std. Error of the Estimate = 0.178, F = 22.683, Sig = 0.000, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 ข้างต้นพบว่า ทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด คือ ทุนบรรทัดฐานทางสังคม ($\beta = 0.340$, Sig. = 0.000*) รองลงมาเป็น ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน ($\beta = 0.316$, Sig. = 0.000*) และทุนเครือข่าย ($\beta = 0.134$, Sig. = 0.021*) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ มีค่าสัมประสิทธิ์ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็ง (R^2) เท่ากับ 0.378 หรือคิดเป็นร้อยละ 37.8 และได้ทดสอบค่า R^2 ที่เป็นค่าที่น่าเชื่อถือได้โดยการเปรียบเทียบกับค่า Adjusted $R^2 = 0.361$ หรือคิดเป็นร้อยละ 36.1 ซึ่งเป็นค่าใกล้เคียงกับ R^2 มาก แสดงถึงค่าสัมประสิทธิ์ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็ง (R^2) ที่มีความน่าเชื่อถือ โดยสามารถเขียนในรูปสมการพยากรณ์ คือ $\hat{Y}_2 = 1.510 + 0.243(X_8) + 0.222(X_{10}) + 0.067(X_{12})$; $R^2 = 0.378$ หรือเขียนในรูปแบบตัวแปร ได้แก่ ความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ = 1.510 + 0.243 ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน + 0.222 ทุนบรรทัดฐานทางสังคม + 0.067 ทุนเครือข่าย ($R^2 = 0.378$) นอกจากนี้ ยังได้มีการตรวจสอบ Multicollinearity โดยใช้ค่า Variance Inflation Factor (VIF) เพื่อพิสูจน์ว่า ตัวแปรอิสระแต่ละตัวมีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใด พบว่า ค่า VIF มีค่าตั้งแต่ 1.104 - 1.246 โดยที่ค่า VIF ของตัวแปรอิสระทุกตัวที่ทดสอบได้นั้นมีค่าไม่เกิน 5.00 แสดงว่า ตัวแปรอิสระไม่ได้มีความสัมพันธ์กันเอง หรือ ไม่มีปัญหา Multicollinearity (Zikmund, Babin, Carr, and Griffin, 2013)

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการทดสอบอิทธิพลของทุนมนุษย์ที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืช พบว่า มี 4 ทุนที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ อันได้แก่ ทุนทางปัญญา ทั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทดังกล่าวได้เห็นสำคัญมากที่สุดในเรื่องของความรู้และความสามารถในการผลิตพืชตั้งแต่การเพาะปลูกพืชจนถึงการผลิตสินค้า รวมทั้งต้องพยายามปรับปรุงสินค้าอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ได้เปรียบทางการแข่งขัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของชมพูนุท ศรีพงษ์ และคณะ (2564) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ทุนทางปัญญา เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการแข่งขัน ด้วยการที่บุคลากรมีความคิดและความสามารถปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เผชิญ ต่อมาทุนความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เห็นความสำคัญมากที่สุดในเรื่องการเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถนำความคิดนั้นมาปรับใช้ในการทำงานของกลุ่มได้จริง สอดคล้องกับผลการศึกษาของวันสรา จันท์กมล (2563) ที่ศึกษาเรื่อง เงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความคิดสร้างสรรค์ โดยการสร้างความแตกต่างและหลากหลายให้กับผู้บริโภค เป็นเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ต่อมาทุนการเป็นผู้ประกอบการ ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เห็นความสำคัญมากที่สุดของการเป็นผู้ประกอบการในเรื่อกการกำหนดทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการบริหารจัดการภายในองค์กร สอดคล้องกับผลการศึกษาของชนพงษ์ อารณพิศาล (2562) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในภาคกลางของประเทศไทย พบว่า การเป็นผู้ประกอบการ นับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในภาคกลางของประเทศไทย และทุนแรงงาน ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เห็นสำคัญมากที่สุดในการกำหนดบทบาทหน้าที่ปฏิบัติงานของแต่ละบุคคลอย่างชัดเจน โดยอาจพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และอื่น ๆ ส่งผลให้การบริหารงานภายในองค์กรมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับผลการศึกษาของชมภูณัฐ หุ่นนาค, ปภาวดี มนต์รีวัต, และ วิพร เกตุแก้ว (2563) ที่ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบล ท่าเสา อำเภอ ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ด้านแรงงาน ทำให้การจัดการภายในวิสาหกิจชุมชนมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ โดยแรงงานจะเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีทักษะความเชี่ยวชาญแล้ว ต้องมีทัศนคติที่ดีและรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน

ขณะเดียวกัน มีทุนมนุษย์ทั้ง 2 ทุนที่ไม่ได้ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์ กับ ทุนนวัตกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีอายุมากกว่า 60 ปี มีความรู้และประสบการณ์การผลิตพืชแบบดั้งเดิม โดยเป็นการเพาะปลูกพืชโดยใช้อุปกรณ์เครื่องมือเกษตรกร เช่น ขนปลูก จอบ และเสียม เท่านั้น แต่ขาดความรู้และประสบการณ์การผลิตพืชแบบใหม่ที่ใช้นวัตกรรมและอุปกรณ์เทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในผลิตพืชผลทางการเกษตร ประกอบกับการใช้นวัตกรรมและอุปกรณ์เทคโนโลยีทางการเกษตรนั้นมีราคาแพงและมีค่าใช้จ่ายในการดูแลบำรุงรักษาที่สูงมาก แล้วด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ทุนการเรียนรู้และประสบการณ์ กับทุนนวัตกรรมกลับไม่ได้ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของฟาตอนะห์ หะยีลาเตะ และ ยุทธชัย ฮารีบิน (2566) ที่ศึกษาเรื่อง ความสามารถเชิงนวัตกรรมที่มีผลต่อการดำเนินงานอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดภูเก็ต พบว่า การเรียนรู้และประสบการณ์ และการนำนวัตกรรมไปใช้ไม่ได้ส่งผลต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน เพราะสมาชิกวิสาหกิจชุมชนไม่ได้มีองค์ความรู้และ

ประสบการณ์เพียงพอในการนำนวัตกรรมไปพัฒนาทั้งด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการให้ใหม่อยู่เสมอ ต่อมาด้านการตลาดก็ไม่ได้มีการลงทุนนวัตกรรมด้วยการนำเครื่องมือทางการตลาดสมัยใหม่มาช่วยติดตาม ประเมินผู้บริโภคผ่านช่องทางตลาดในรูปแบบต่าง ๆ สุดท้ายด้านพฤติกรรมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนนั้นก็ไม่มี ความสนใจที่จะเรียนรู้ นวัตกรรมใหม่ ๆ มาปรับปรุงการทำงานในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพและตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ดังนั้น ควรให้สถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตร และด้านบริหารธุรกิจ เช่น มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จัดทำบันทึกข้อตกลงร่วมกับหน่วยงานส่วนราชการระดับท้องถิ่นและภูมิภาค ร่วมการออกแบบหลักสูตรการอบรมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี และหลักสูตรธุรกิจชุมชน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกกลุ่มเกิดการรับรู้ เข้าใจ และปฏิบัติได้จริง รวมทั้งสนับสนุนการจัดซื้ออุปกรณ์เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตพืชแก่วิสาหกิจชุมชน เช่น แผ่นพลังงานแสงอาทิตย์ โดรนพ่นยากำจัดศัตรูพืช เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายแก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งช่วยสร้างพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในการเพิ่มช่องทางจำหน่ายสินค้าและประชาสัมพันธ์ เพื่อให้สามารถขยายส่วนแบ่งทางการตลาดมากขึ้น และยังเป็นการสร้างการรับรู้วิสาหกิจชุมชนให้ผู้บริโภค รู้จักมากยิ่งขึ้น

ในส่วนผลการทดสอบอิทธิพลของทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืช พบว่า มี 3 ทุนที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เห็นความสำคัญมากที่สุดในเรื่องของการให้สมาชิกกลุ่มของตนเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมวางแผนแนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชนทุกคน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และข้อคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของจิรภรณ์ มีศรี (2563) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มชาลิ่ววรรณ ชุมชนพัฒนา ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมกลุ่มในเรื่องการเปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มทุกคนมีสิทธิ์ตัดสินใจในการประชุม หรือวางแผนการทำงานของกลุ่ม นับเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารจัดการในวิสาหกิจชุมชนมากที่สุด ต่อมาทุนบรรทัดฐานทางสังคม ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เห็นความสำคัญมากที่สุดในเรื่องของการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จนเกิดความสัมพันธ์อันดีและความสามัคคีของสมาชิกภายในองค์กรอันจะส่งผลให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับผลการศึกษาของนงนุช ศรีสุข (2563) ที่ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว พบว่า ด้านบรรทัดฐานทางสังคม เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนมากที่สุด และผลการศึกษาของวาทัญญู ใจบริสุทธิ์ และ จิตสุภา กิตติผดุง (2564) ที่ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับการพัฒนาสินค้าเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนเกลือสมุนไพรลาดใหญ่ จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า บรรทัดฐานเป็นปัจจัยสาเหตุของทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจ การเกื้อกูลระหว่างกันและกัน และสุดท้ายทุนเครือข่าย ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เห็นความสำคัญมากที่สุดในเรื่องการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน สอดคล้องผลการศึกษาของณัชชา ณัฐโชติภักดิน, อนุวัติ กระสังข์, และ เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง (2562) ที่ศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และผลการศึกษาของจินดา อารงอาจริยกุล (2564) ที่ศึกษาเรื่อง บทบาทเครือข่ายทางสังคมที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรอายุวัฒนะ ตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า เครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่อการเติบโตและคงอยู่ของวิสาหกิจชุมชน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จ

ขณะเดียวกันกลับพบว่า มีทุนสังคม จำนวน 3 ทุน กลับไม่ได้ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ เนื่องจากพื้นที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชส่วนใหญ่ตั้งอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่มาก เช่น อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอฝาง โดยสาเหตุ ที่มีทรัพยากรสำหรับผลิตพืชที่มีความหลากหลายอย่างมาก แต่กลับเป็นอุปสรรคในการเดินทางของเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ต้องการเข้าไปตอบสนองความช่วยเหลือในการกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเหล่านี้ เพราะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทนี้แต่ยังคงขาดองค์ความรู้ในการเพิ่มมูลค่าจากทรัพยากรในพื้นที่ของตน และการผลิตพืชของคนในท้องถิ่นส่วนมากมักไม่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐาน GMP (Good Manufacturing Practice) และมาตรฐาน HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point System) นอกจากนี้ ยังมีทัศนคติเชิงลบต่อหน่วยงานภาคเอกชนที่เกรงว่า จะมาเอาผลประโยชน์จากพวกตนไปอย่างเดียวและไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง รวมถึงไม่ได้มีความไว้วางใจ เชื่อใจ แก่บุคคลภายนอกเพราะกลัวว่า จะเข้าลอกเลียนแบบกรรมวิธีการผลิตพืชแล้วจัดตั้งแข่งขันกัน หรือเข้ามาเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ความคิดและความเชื่อต่าง ๆ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาให้พลวัตไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ทุนการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่ม และทุนความไว้วางใจ เชื่อใจ ทั้งสองทุนนี้กลับไม่ได้ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืช อีกด้วยเช่นกัน สอดคล้องผลการศึกษาของจริกรณ์ มีศรี (2563) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มชาติ-วรรณ ชุมชนพัฒนา ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า เจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชนต้องมีความตั้งใจในการเข้ามาเยี่ยมเยียนวิสาหกิจชุมชน ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้และทักษะ ให้เงินทุนและวัสดุอุปกรณ์แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างจริงจังโดยไม่ได้หวังผลประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ การให้ความช่วยเหลือก็ต้องมีการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอยู่เสมอโดยไม่ใช้ทั้งพวกเขาไปและไม่ได้ให้ความช่วยเหลือต่อเนื่องก็จะส่งผลให้ชุมชน หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่วางใจต่อการเจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชนในที่สุด

ดังนั้น อาจจำเป็นต้องพึ่งพาสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทพัฒนาท้องถิ่นและการจัดการชุมชน เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ควรเป็นตัวกลางที่คอยประสานงาน หรือเชื่อมโยงหน่วยงานส่วนราชการระดับท้องถิ่นและระดับส่วนภูมิภาค หน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญว่า จะต้องเข้าไปส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเหล่านั้นโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน และต้องทำให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้เป็นรูปธรรมจริง ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือแม้แต่คนในชุมชนเปลี่ยนแปลงมุมมองและทัศนคติที่พร้อมเปิดรับสิ่งใหม่และพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ให้มั่นคง

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) ผลการวิจัยที่พบว่า ทุนมนุษย์ ในด้านทุนแรงงาน ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ มากที่สุด เพราะสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ปฏิบัติงานของแต่ละบุคคลอย่างชัดเจน ดังนั้น ผู้ส่วนเกี่ยวข้องการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนประเภทนี้ควรจัดทำแผนภาพเกี่ยวกับผังโครงสร้างองค์กรให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น รวมถึงระบุขอบเขต อำนาจ และหน้าที่ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2) ผลการวิจัยที่พบว่า ทุนมนุษย์ ในด้านทุนความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ เพราะสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถนำความคิดนั้นมาปรับใช้ในการทำงานของกลุ่มได้จริง ดังนั้น ผู้ประกอบการ หรือคณะผู้บริหารของวิสาหกิจชุมชนประเภทนี้ ควรเปิดโอกาสและพื้นที่ทางความคิดสร้างสรรค์ให้กับสมาชิกอย่างเต็มที่

โดยไม่ควรลงไปกำหนดด้วยตัวเอง หรือบังคับให้สมาชิกกลุ่มปฏิบัติตามความต้องการของตน เช่น สมาชิกต้องการนำผลผลิตจากการเพาะปลูกพืชมาแปรรูปเป็นขนมขบเคี้ยว หรือเครื่องดื่ม นอกจากการเก็บเกี่ยวพืชสดมาขายต่อให้แก่สมาชิกของวิสาหกิจชุมชน หรือตลาดรับซื้อเพียงอย่างเดียว

3) ผลการวิจัยที่พบว่า ทุนมนุษย์ ในด้านทุนผู้ประกอบการ ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ เพราะผู้ประกอบการของวิสาหกิจชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และกลยุทธ์ ซึ่งผู้ประกอบการจำเป็นต้องระบุอยู่ในนโยบายและแผนการดำเนินงานระยะสั้น ระยะปานกลาง ระยะยาวให้มีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้สมาชิกกลุ่มสามารถรับรู้แล้วนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามที่ผู้ประกอบการคาดหวังไว้

4) ผลการวิจัยที่พบว่า ทุนมนุษย์ ในด้านทุนทางปัญญา ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ เพราะผู้ประกอบการของวิสาหกิจชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และกลยุทธ์ ซึ่งผู้ประกอบการจำเป็นต้องระบุอยู่ในนโยบายและแผนการดำเนินงานระยะสั้น ระยะปานกลาง ระยะยาวให้มีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้สมาชิกกลุ่มสามารถรับรู้แล้วนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามที่ผู้ประกอบการคาดหวังไว้

5) ผลการวิจัยที่พบว่า ทุนสังคม ในด้านทุนบรรทัดฐานทางสังคม ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ มากที่สุด เพราะสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการพึ่งพาอาศัย และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังนั้น ผู้ประกอบการ หรือคณะผู้บริหารของวิสาหกิจชุมชนประเภทดังกล่าว ควรทำหน้าที่เป็นที่พึ่งให้แก่สมาชิกกลุ่มหากเกิดปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินงาน เช่น พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายจากแมลงที่เป็นศัตรูต่อพืช หรือจากภัยแล้ง ทำให้ไม่ได้ผลผลิตทางการเกษตรตามความต้องการของตลาดได้ เป็นต้น

6) ผลการวิจัยที่พบว่า ทุนสังคม ในด้านทุนการมีส่วนร่วมในชุมชน ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ เพราะสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการประชุมวางแผนแนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชน ดังนั้น ผู้ประกอบการ หรือคณะผู้บริหารของวิสาหกิจชุมชนต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มมีสิทธิและเสรีภาพในการเสนอแนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชนอย่างเต็มที่ โดยไม่ยึดติดกับความคิดของตัวเอง

7) ผลการวิจัยที่พบว่า ทุนสังคม ในด้านทุนเครือข่าย ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ เพราะสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวและชุมชน ดังนั้น ผู้ประกอบการ หรือคณะผู้บริหารของวิสาหกิจชุมชน จำเป็นต้องเข้าไปสนับสนุนและส่งเสริมเครือข่ายดังกล่าว ในรูปของการให้ทุนในการบำรุงเครือข่ายให้มีความแข็งแรง รวมถึงการยื่นกิจกรรมต่าง ๆ หรือโครงการต่าง ๆ ที่ช่วยให้เครือข่ายมีผลงานเป็นที่ประจักษ์นอกจากความเข้มแข็ง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเรื่องทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนประเภทอื่น ๆ ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ อย่างเช่น ประเภทการผลิตปศุสัตว์ ประเภทการแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร และอื่น ๆ เป็นต้น

2) ควรศึกษาเกี่ยวกับทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งในรูปแบบธุรกิจอุตสาหกรรมประเภทการผลิตพืชในจังหวัดเชียงใหม่ หรือจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทยที่มีสถิติจำนวนการจัดตั้งอุตสาหกรรมประเภทนี้มากที่สุด

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2566). รายงานสรุปประเภทกิจการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2567, จาก https://smce.doe.go.th/smce1/report/select_report_smce.php
- กิตติกร ฮวดศรี, กิตติกวินต์ เอี่ยมวิริยาวัฒน์, รังสิมา สว่างทัพ, รพีพรรณ พงษ์อินทร์วงศ์ และ ชินนาท ทิพย์อักษร. (2561). ปัจจัยด้านทุนมนุษย์ที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ตำบลสวายจิก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารสหวิทยาการจัดการ*, 1(2), 11-19. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/journal-fms-thaijo/article/view/240861>
- จิรภรณ์ มีศรี. (2563). รายงานการวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มชาลี-วรรณ ชุมชนพัฒนาตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. https://hectortarr.arda.or.th/api/uploaded_file/Smf7SYtpUONPRtakVcklo
- จินดา อารังอาจริกุล. (2564). บทบาทเครือข่ายทางสังคมที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรอายุวัฒนะ ตำบล เกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา*, 13(1), 100-118. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/article/view/248539>
- จินตวีร์ เกษมสุข. (2554). การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนพงษ์ อารณพิศาล. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในภาคกลางของประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 12(1), 195-203. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/social_crru/article/view/240386
- ชนิกานต์ อินทรเผือก, ประเพศ ไกรจันทร์, และ ทวีศักดิ์ รูปสิงห์. (2564). รูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ*, 12(2), 46-56. <https://ojs.kmutnb.ac.th/index.php/jote/article/view/5449>
- ชมพูนุท ศรีพงษ์, นัทที ขจรกิตติยา, ปิยะดา มณีนิล, และ สัสดี กำแพงดี. (2564). รายงานการวิจัยเรื่องปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความได้เปรียบในการแข่งขันวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. <https://wb.yru.ac.th/xmlui/handle/yrui/6799>
- ชมภูนุช หุ่นาค, ปภาวดี มนต์รีวัต, และ วิพร เกตุแก้ว. (2563). แนวทางการจัดการวิสาหกิจชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน*, 13(2), 21-53. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ombudsman/article/view/244504>
- ณัชชา ณัฐโชติภักดิน, อนุวัติ กระสังข์, และ เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง. (2562). กระบวนการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตำบลไร่ชิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม. *วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ*, 1(1), 31-40. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/art/article/view/229196>
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2563). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลสถิติด้วย SPSS และ AMOS. (พิมพ์ครั้งที่ 18). สถาบันวิจัยและพัฒนาธุรกิจ.
- ธัญนันท์ บุญอยู่. (2562). อิทธิพลของความไว้วางใจและการแบ่งปันความรู้ในฐานะปัจจัยคั่นกลางแบบอนุกรมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางจิตวิทยาสู่ผลการปฏิบัติงานของพนักงานวิสาหกิจขนาดย่อมของอุตสาหกรรมผลิตเซรามิก ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 24(1), 175-186. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jar/article/view/240896>

- นงนุช ศรีสุข. (2563). ทูทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอดอนนาคร จังหวัดสระแก้ว. *วารสารสหวิทยาการ*, 17(2), 79-101.
<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/citujournal/article/view/246370>
- นภาพร หะวานนท์, เพ็ญศิริ จิระเดชากุล, สุรวุฒิ ปัดไธสง, อุษณีย์ ธโนศวรรย์, โสมพรรณ ถิ่นว่อง, ศศิธร ศิริประเสริฐกุล, พิสมัย รัตนโรจน์สกุล, พนารัช ปรีดาการณ์, พรใจ ลีทองอิน, อภิชัย ศรีโสภิต, อัจฉรา วงศ์มงคล, ทศพร มณีศรีขำ, วันชัย ธรรมสัจการ, จิรศักดิ์ สุขวัฒนา, และ ฉัตรวรัญ องค์กรสิงห์. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2567, จาก
https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:77450
- นิสตากร เวชยานนท์. (2551). *มิติใหม่ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: กราฟิโก ซิสเต็มส์.
- บัวรัตน์ ศรีนิล. (2660). *การออกแบบวิจัยธุรกิจ การเก็บรวบรวมข้อมูล การออกแบบสอบถาม และการเลือกตัวอย่าง*. เชียงใหม่: คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พาดอนะห์ หะยีลาเตะ และ ยุทธชัย ฮารีป็น. (2566). ความสามารถเชิงนวัตกรรมที่มีผลต่อการดำเนินงานอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดภูเก็ต. ใน *การประชุมมหาดไทยวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 140* (น. 1074-1091), สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาดไทย.
- วรรณวิไล ยกย่อง. (2558). *ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยองค์กรกับการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของพนักงานมหาวิทยาลัยสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันตก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร. <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/534>
- วทันย์ ไชยวิสุทธิ และ จิตสุภา กิตติตุง. (2564). ทูทางสังคมกับการพัฒนาสินค้าเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนเกลือสมุนไพรลาดใหญ่ จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์*, 9(7), 2940-2962.
<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/247250>
- วันสรา จันทร์กมล. (2563). *เงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
<http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/3120/1/61260303.pdf>
- สุมาลี ปิตยานนท์. (2539). *เศรษฐศาสตร์แรงงาน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2566). *ระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน (SMCE)*. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2567, จาก
https://smce.doae.go.th/smce1/assess55/assess_report_c1.php?assess_id=364555&smce_id=595011610001
- อภิรักษ์ ธรรมวิมุตติ และ ชีระวัฒน์ จันทิก. (2560). ทุนมนุษย์เชิงนวัตกรรมและสร้างสรรค์ของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน. *วารสารสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(1), 1572-1589. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/89314>
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2549). *ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- Apibunyopas, P., & Songmuang, D. (2017). ABC furniture company limited: A Thai SME case study. Retrieved 12 January 2024. From <https://www.coursehero.com/file/24992713/ABC-Furniture-Co-Case-Studydoc/>
- Baron & May. (1960). *Psychology the essential science*. Boston: RenslaerPolyte.

- Bhutta, M. K. S., Rana, A. I., & Asad, U. (2008). Owner characteristics and health of SMEs in Pakistan. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 15(1), pp. 60-77.
<https://doi.org/10.1108/14626000810850883>
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive sociology*. University of Chicago Press.
- Cobb, S. (1976). Social Support as Moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38(5), pp. 300-314.
<https://doi.org/10.1097/00006842-197609000-00003>
- George, D., & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference. 11.0 Update*. (4th ed). Allyn & Bacon.
- McClelland, D., C. (1961). *The Achieving Society*. D. Van Nostrand Company Inc.
- Putnam, R., D. (1993). The prosperous community: Social capital and economic growth. *Current*, 356, 4-9.
<https://www.semanticscholar.org/paper/The-Prosperous-Community%3A-Social-Capital-and-Public-Putnam/7ca2ff64d7db151775ed4ff002754157189ddca0>
- Schilling, M.A. (2008). *Strategic Management of Technological Innovation*. (2nd ed). McGraw-Hill Education.
- Stewart, T. (1991). Brainpower. Intellectual capital. *Fortune Magazine*, 03.06., 123(11).
- Zikmund, W. G., Carr, J. C., & Griffin, M. (2013). *Business research methods (Book only)*. (9th ed). Cengage earning.